

veoma prisutan i u prethodnoj njegovoj poemi, *Pod znakom Zorijane*, i sada je sasvim bar pesnički, razumljivo što *vrta* i *more* više nisu onakvi kakve ih je pesnik napustio, prepuštajući se traganju za Zorijanom do nikuda.

Jednom je tu bio »*celi mali svet plaže*« koji se okretao oko Zorijane, jedno gusto stvaranje peska i vode, radoznali kupaci i telo njeno »*kao spomenik skinut sa postolja i u pesku zaboravljen*«. I kamen je tu bio »*zaobljen*«, njeno je »*telo postajalo kamen*« —

— *kroz koji prolazi reka
i prste svoje ostavlja.*

Sada, nakon povratka u zbilju iz nikuda, »*kamen je samo ljuska*« nečega što je odbeglo, nečega što se metamorfiziralo suštinskim delom svoje bitnosti, vrta i more su prazni, prepušteni sebi, svuda su se razmislili neki mali kameni mravi koji »*oko stopala čipke ti vezu*« i »*uz tebe se penju i nose te*« deo po deo. A »*Tajna je mesto (kuda ti ostatke slažu)*«.

Svet je očito ispražnjen, kao i ljudska suština, kao i suština ljudskosti. Kameni mrav svakako je metamorfizirani čovek, taj graditelj svoje tehničke civilizacije, rob, dakle, svog tehničkog napretka, taj koji je ovladao sudbinom zemlje, njenom težom, koji je drži u svojim nervoznim rukama i koji svakoga časa može doći u iskušenje, da zbog one tajne u koju slaže svoju odljudenu ljudskost, iskuša svoj početak, da jednim nasilničkim padom kroz krotine stvaranja, kroz parčad zemljine kore, dospe do mesta svoga rođenja, ili ništavila.

U svetu kamenih mrava biće pesnika ne uspeva da zadrži ni svoju senku, i pred njegovim otvorenim očima događa se kavez ljudskog zajedništva, kamen koji se oko svega sklapa dok napolju ostaje samo vetar da se na njemu presvlači.

Jovanovićevim delom zatičemo se u punoći ostvarivanja modernog pesništva, koje od Bodlerovog *Cveća zla*, pa nadalje, neprestano u velikom krugu, koji je, čini se, zatvoren Malarmeom, opisuje nove krugove, iskušavajući granice do kojih se stiglo poezijom kao jezikom, pesničkim delom kao najspecifičnijom tvorevinom ljudskog duha. Jovanovićeva poezija ne izlazi iz naglašenog kruga, ona, kao ni sva poezija nakon Bodelera, Remboa i Malarme, ne donosi ništa suštinski novo, ali jeste vibracija u tom krugu, svoj ugao doticanja velikog kruga, ona opna koja ga odvaja od govora i približava nagoveštenim granicama doticaja jezika i ćutanja, pesničkog simbola i ništavila.

Dragoljub Jeknić

RADOMIR PUTNIK: »ZAUMNA PEĆINA«

»Nolit«, Beograd, 1972.

Zaumna pećina, četvrta zbirka poezije Radomira Putnika, sastoji se iz istoimene poeme (trideset pesama), ciklusa *Kasni sat* (osam i *Knjiga sutonska* (jedanaest). Predmeti pevanja u ovoj knjizi su ljubavni i erotski doživljaji.

Normalno je očekivati da ova poezija potiskuje svaku egzistencijalnu prazninu, zebnju ili mučninu. Ljubavno i erotsko isključuju saznanje o nedokucivosti krajnjeg, u samoj svojoj prirodi poistovećuju se sa njim, odnosno sa potpunim. I ljubavnom i erotskom je strana samosvest i nisu podređeni svesti bića. Otuda je i uobičajeno da je ljubavna poezija nadahnutna vedrinom, pohvalom životu, pronalaženjem savršenog u partneru i savršenstva u ljubavno-erotskoj zbilji.

Putnikova poema ne izriče pohvalu ljubavi kao potpunosti sveta, dosezanju krajnjeg. U pesnikovom *cogitatio*-u nema dokaza o zaposedanju smisla u liku ljubavi. Čitalac se nalazi u dilemi da li je zaista ovo ljubavna poezija. Istorijski i iskustvo poezije ne predstavljaju nam takve slučajeve i prema njima se moramo odrediti sami. Ljubavno i erotsko nisu shvaćeni suštastvenim u egzistenciji, već samo činilačkim. Suštastveni, čvorni doživljaj jedinice (pesnika jeste

zebnja svesnog bića koje otkriva svoju izlišnost, intelektualnu nemoć u saznavanju potpunog, krajnjeg. I ljubav je samo jedna od staza kojima se prilazi smrti, partner je sagovornik i saosetnik sveopšteg razaranja života.

»Među trošnim licima prepoznaješ
svoje
Prepoznaješ moje, prepoznaješ svoju
kob.«

Osećaji smrti i trošnosti su najpotpuniji i najprisutniji u ovoj poeziji, sasvim su doživljeni i shvaćeni u punoj dimenzionalnosti i tragičnosti.

Poema *Zaumna pećina* je po vrednosnim činionicima — imaginativnim, značenjskim, stilskim, tehničko zanatskim — iznad druga dva ciklusa. Zato se ova recenzija, uglavnom, i odnosi na nju.

U stihovnoj strukturi, po stihovnim osobnostima, Radomir Putnik je skoro sasvim nov. Ne koristi rimu kao u prethodnim knjigama, tekst pesama je prozodijski. Poetske jedinice (imaginativne celine: slike, prizori, misli) istovremeno su i ritmičke i semantičke jedinice. Stihovne jedinice nisu identične sa poetskim. Stih je često užji a ređe širi od poetske jedinice. Ritmička linija pesama je izražena, melodijska je teško prepoznatljiva. Rad imaginacije je vidan u poetskim jedinicama (slikama, prizorima, mislima), ali nije izrazit u pesmama i u čitavoj knjizi. Jedinice (imaginativno-semantičke) zasnivaju sopstveni ontos, ali se međusobno čvrsto ne drže, nisu u ravni metaprizora. Tako i poezija ostaje bez ontosa, bez svoje metaprizore, zadržava se na nivou ukrašenog govora.

U zanatsko-tehničkom pogledu, zbirka *Zaumna pećina*, naročito istoimena poema, nova je i različita od ranije objavljenih Putnikovih zbirki.

Draginja Urošević

BRONISLAV MALINOVSKI: »MAGIJA, NAUKA I RELIGIJA«

»Prosveta«, Beograd, 1971.

Poslednjih godina vidni su naponi da se, prevodenjem i izdavanjem značajnih autora i dela, prevlada naše, u pogledu prevodenja, pedesetogodišnje zaostajanje za kulturnim narodima sveta. Tako smo u filozofskoj biblioteci *Karijatide* dobili izbor iz obimnog dela značajnog antropologa Bronislava Malinovskog. Izbor čine prvih deset glava *Naučne teorije kulture*, u kojima se izlaže teorijsko-metodološki pristup Malinovskog, zatim prvi deo knjige *Magija, nauka i religija* (ne uključujući i druge eseje) i knjiga *Seks i potiskivanje u primitivnom društvu*.

Ovaj značajni antropolog, prema mišljenju mnogih, jedan od najvećih našega stoleća, imao je dosta neobičnu spiritualnu biografiju. Pošto je studirao fiziku i matematiku i 1908. položio doktorat iz fizičkih nauka, naišao je na knjigu *Zlatna grana* Džemsa Frezera. Sa svojim, tada još saktim znanjem engleskog jezika, pročitao je na dušak i zaključio da je doživeo prelomni momenat. Već sledeće godine počinje njegovo istraživanje australijskih domorodaca. Od tada, pa do kraja svoga života, 1942, napisao je niz knjiga i studija i postao stožernim misliocem takozvane funkcionalističke teorije u antropologiji.

Snaga kojom zrače ovi spisi Bronislava Malinovskog temelji se na autentičnom doživljaju problematike o kojoj govori. Njegov dugogodišnji boravak među australijskim domorocima izaziva u čitaocu osećanje da pred sobom ima proživljenu problematiku, a ne gole konstrukcije. Stoga smo skloni da se u polemici između njega i psihoanalitičara, u glavnim tačkama, pre složimo sa njegovim argumentima nego li argumentima psihoanalitičara. Uostalom, Malinovski je dao jednu potpuno novu sliku divljaka od one koja je do njega vladala. Tako divljak više nije biće »*beznadežno i nepovratno utonulo u mistička raspoloženja*«, kako je tvrdio Levi-Bril. »Ne postoji

ijedna vrsta primitivnih ljudi kojoj nedostaje naučni stav ili nauka«, veli Malinovski već na početku svoje studije *Magija, nauka, religija*.

Pored obilja podataka o životu primitivnih plemena, prepričanih i protumačenih mitova¹⁾, svakako su u ovom izboru najzanimljiviji oni delovi u kojima on polemše a psihoanalizom, osporavajući univerzalnost Edipovog kompleksa i logičkom analizom opovrgavajući Frojdo »prvobitni uzrok kulture«. U izvesnom smislu, tu se vidi i duhovni razvoj Malinovskog koji je išao od delimičnog prihvatanja postojanja Edipovog kompleksa, tj. njegovog važenja za kulturu patrijarhalnog tipa, kakva je naša, do, kasnije, odlučnog poricanja njegovog postojanja. Nema sumnje, »piše on 1921«, da mladi organizam reaguje seksualno na bliski dodir sa majčinim telom«. Pošto je promenio mišljenje, piše da mu ova »tvrdnja »sada izgleda apsurdnom«.

U njegovim kasnijim analizama sociološki faktor dobija istaknutije mesto, te mržnja između oca i sina dobija vid »ozlojeđenosti zbog budućeg smenjivanja i melanholijske generacije koja propada«. S druge strane, očevu nežnije osećanje prema kćeri, »njegovom ponavljanju u ženskom obliku«, jeste laskanje njegovoju taštini. Nemamo razloga da ne verujemo Malinovskom, pogotovu što on tvrdi da nigde među primitivnim plemenima nije otkrio nikakav nagoveštaj Edipovog kompleksa. Tvrdnju psihoanalitičara da je sociološka nevažnost oca u primitivnim plemenima, u stvari, uspešno ostvarena želja da se potisne sam kompleks, dakle, »prefarban Edipov kompleks« odbacuje kao »prostu činjenicu: za oca se ne zna kao što se ne zna ništa o varenju hrane, funkciji pojedinih organa i propadanju organizma«.

Kad je reč o kritici Frojdove knjige *Totem i tabu*, mora se priznati da je Malinovski na briljantan način pokazao neodrživost Frojdove konstrukcije o prvobitnom uzroku kulture. To je ono poznato mesto u kome Frojd govori o ocebistvu na kome se temelji čitava kultura. »Jednog su se dana izgnana braća udružila, ubila i pojela oca, i tako okončala očevu hordu. Zajedno, oni su se udružili i postigli ono što je za svakog pojedinačno bilo nemoguće. Možda im je neko dostignuće u kulturi, kao što je upotreba novog oružja, dalo osećanje superiornosti«, veli Frojd. Malinovski zamera Frojdu da on usred ovog opisa zločina »prema svoje predkulturne životinje znatnim obiljem kulturnih dobara i oruđa«. Nikakva materijalna kultura ne može se zamisliti bez istovremenog postojanja organizacije, morala i religije. Frojd, međutim, obilazi ovaj *circulus vitiosus* i govori potom o osećanju krivice koje se »psihičkim kontinuitetom« nastavlja sve do danas. Malinovski, kao i većina antropologa, odbacuje ovu »metafizičku zablude o psihi mase. No, čak i ako prihvatimo ovo »sećanje rase«, teško možemo prihvatiti, veli Malinovski, da su sinovi ocebice imali savest, jer »savest je najneprirodnija mentalna osobina koju je čoveku nametnula kultura«. I kako je jedan dovedaj mogao da ostavi takve značajne tragove u kulturi kada ona u vreme njegovog odigravanja nije postojala? Sve ove protivurečnosti, zaključuje Malinovski, nalaze se u doktrini da je »Edipov kompleks *vera causa* društvenih i kulturnih pojava, umesto da je njihova posledica«.

No, Malinovski nije od onih mislilaca kojima sopstvena teorija sužava moć prihvatanja drugih, kritikovanih teorija. Tako je i iz psihoanalize prihvatio ono što mu se činilo da je vredno pažnje, uveren da su društveni faktori nerazmrsivo povezani sa biološkim.

Pomenimo na kraju i to da je šteta što smo na našem jeziku dobili još jedan prevod *Naučne teorije kulture* (»Vuk Karadžić«, 1970), dok je njegovo glavno delo *Argonauti Zapadnog Pacifika* i dalje nedostupno našem čitaocu.

Zoran Stojanović

¹⁾ Kad je reč o tumačenju mita, ovaj za Malinovskog nije objašnjenje ili simbol za neku apstraktnu i neshvatljivu pojavu. Funkcija mita, po njemu, jeste da ojača tradiciju i da joj da veću važnost.